

Wymiar prawny w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Podstawy teoretyczne i zagadnienia badawcze

The legal dimension to the discipline of socio-economic geography and spatial management. Theoretical foundations and research issues

Maciej J. Nowak¹ Przemysław Śleszyński² Paweł Churski³

Marek Degórski² Tomasz Komornicki² Iwona Sagan⁴

Tadeusz Stryjakiewicz³

¹ Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

Wydział Ekonomiczny

ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin

² Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN

ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa

³ Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

ul. Krygowskiego 10, 61-680 Poznań

⁴ Uniwersytet Gdański

Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

ul. Jana Bażyńskiego 4, 80-309 Gdańsk

maciej.nowak@zut.edu.pl (autor korespondencyjny) • psleszyn@twarda.pan.pl • chur@amu.edu.pl •

m.degor@twarda.pan.pl • t.komorn@twarda.pan.pl • iwona.sagan@ug.edu.pl • tadek@amu.edu.pl

Zarys treści. Celem artykułu jest określenie płaszczyzn problemowo-przedmiotowych dotyczących ujmowania perspektywy prawnej w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Dla potrzeb realizacji tego celu najpierw wskazano ogólne relacje występujące między naukami geograficznymi i prawnymi. Następnie wyodrębniono i przedstawiono kluczowe nurty teoretyczne, które ułatwiają doprecyzowanie roli wymiaru prawnego w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej, akcentując i charakteryzując przede wszystkim podejście instytucjonalne i geografii prawną. Następnie wyodrębniono najbardziej istotne tematy, w których występuje związek między wymiarem prawnym a geografii społeczno-ekonomiczną i gospodarką przestrzenną. W kolejnym kroku wyodrębniono dwie grupy zagadnień: te, w których wymiar prawny jest już w literaturze dostrzegany oraz te, w których wymiar prawny nie jest zauważany lub występuje w znikomym stopniu. Do wszystkich wyodrębnionych ten sposób zagadnień dostosowano te gałęzie prawa, które w najszerszym zakresie są z nimi powiązane. Najczęściej powoływaną w tym kontekście gałęzią prawa okazało się prawo administracyjne. W ostatniej części artykułu podjęto próbę określenia kluczowych kierunków przyszłych badań i dyskusji naukowej.

Słowa kluczowe: geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, prawo, geografia prawna, podejście instytucjonalne, planowanie przestrzenne.

Keywords: socio-economic geography and spatial management, law, legal geography, institutional approach, spatial planning.

Wstęp

Określenie roli wymiaru prawnego w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej stanowi zagadnienie istotne zarówno z punktu widzenia naukowo-poznawczego, jak też praktycznego i dydaktycznego. Rola ta wynika z historycznej ewolucji aktywności człowieka w przestrzeni geograficznej w ramach zmieniających się potrzeb i organizacji życia społecznego. Wraz ze wzrostem liczby ludności i gęstości zaludnienia oraz rewolucją przemysłowo-technologiczną przestrzeń fizyczna stawała się dobrem coraz bardziej ograniczonym i pożądanym. Stąd też narastały potrzeby normowania i regulowania coraz większej liczby uwarunkowań związanych z przestrzenią.

Prawo do przestrzeni zatem tworzyło się i gruntowało – dosłownie i w przenośni – setki lat, więc nie budzi wątpliwości, że współcześnie regulacje prawne wpływają na olbrzymią liczbę zjawisk i procesów przestrzennych. Dostrzegają to przedstawiciele nauk prawnych, wskazując na silną ewolucję prawa w XX w. w kierunku jego „przestrzenności”, czyli odnoszenia regulacji prawnych również do konsekwencji przestrzennych (Raustiala, 2005; Philippopoulos-Mihalopoulos, 2011). Wskazana „przestrzenność” prawa może być odmiennie odnoszona do poszczególnych jego gałęzi przedmiotowych, kierunków i nurtów. W najszerszym zakresie można ją odnieść do: prawa administracyjnego, prawa finansowego oraz prawa cywilnego. Z kolei prawne podejście do przestrzeni jest wciąż poszerzane i rozwijane. Przejawem tej tendencji jest coraz szerszy „kontakt” zagadnień geograficznych z prawnymi, np. w zarządzaniu terytorialnym (Noworól, 2022). Z racji historycznego, wielowiekowego przenikania się prawa i geografii, wydaje się, że to właśnie integracja tematów prawnych i geograficznych może pozwolić w sposób bardziej wyczerpujący ująć przestrzenny wymiar działania gospodarki (ekonomia), społeczeństwa (socjologia) i instytucji (politologia, nauki o zarządzaniu). Powszechność wpływu prawa i przestaniek do jego tworzenia na wskazane powyżej sfery różnicuje lokalizacja w strukturach politycznych (krajowych), administracyjnych (jednostki samorządu terytorialnego), ale również układach funkcjonalnych (np. poprzez zasady dofinansowania w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych), a nawet w wydzieleniach fizjograficznych i przyrodniczych, np. zróżnicowany stopień ochrony gleb o różnej klasie bonitacyjnej (Kuć-Czajowska, 2019; Danecka i Radecki, 2019; Nowak et al., 2023).

Wykorzystanie wyłącznie perspektywy nauk prawnych nie gwarantuje jednak wyczerpania wszystkich potrzeb i wyzwań zauważalnych w sferze tematów geograficznych. Dlatego też potrzebna jest szersza teoretyczna refleksja, umożliwiająca bardziej systemową integrację wymiaru prawnego oraz geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Rozwój teoretyczny dotyczący relacji geografii z prawem może w szczególności odbywać się w ramach dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, posiadającej bardzo ważny wymiar aplikacyjny. W artykule zaproponowano zatem całościowe odniesienie do wskazanej dyscypliny oraz weryfikację wymiaru prawnego zarówno w ujęciu przestrzennego zróżnicowania i zależności między środowiskiem geograficznym a działalnością człowieka (Domański, 2000), ale także przy analizie całokształtu działań biernych i czynnych, dotyczących podmiotów i przedmiotów związanych z organizacją użytkowania przestrzeni (Parysek, 2007).

W polskiej literaturze dostrzegany jest przede wszystkim związek między wymiarem prawnym a gospodarką przestrzenną. Wynika to ze specyfiki gospodarki przestrzennej, wyrosłej na gruncie praktycznych potrzeb wykorzystywania interdyscyplinarnej wiedzy

w wyjaśnianiu oraz kształtowaniu zagospodarowania przestrzeni. Wymiar prawny wiąże się w tym przypadku generalnie z określaniem ram możliwych do podejmowania działań i aktywności służących użytkowaniu i zarządzaniu przestrzenią. Ważne w tym ujęciu jest postrzeganie przestrzeni jako relacyjnego środowiska, w którym przenikają się endogeniczne zasoby oraz powiązania wynikające z zamieszkiwania, użytkowania i pełnienia władzy przez mieszkańców (Aydalot, 1976; 1986; Chojnicki, 1988; Jewtuchowicz, 2005; Capello, 2008).

Rozważania na temat relacji nauk geograficznych z wymiarem prawnym wpisują się też w dyskusję na temat istoty samej geografii, w tym jej tożsamości (Leszczycki, 1962; Maik, 2008) czy szerzej miejsca geografii społeczno-ekonomicznej w systemie nauk (Lisowski, 2012; Sagan, 2020). Ma to też związek z ewolucją poglądów na rozwój oraz podstawy ontologiczne i epistemologiczne geografii, w tym kluczowe dylematy, debaty i stanowiska, związane zwłaszcza z postrzeganiem różnorodności *versus* jedności ujęć geograficznych (podejścia „branżowego” *versus* kompleksowego i/lub holistycznego). Dotyczy to m.in. spuścizny podziału geografii społeczno-ekonomicznej po konferencji w Osiecznej (1955), następnie oddziaływania konferencji w Rydzynie (1981) czy wreszcie amalgamacji (i eklektyzacji) geografii, jej subdyscyplin, nurtów i kierunków badawczych po 1990 r. (Suliborski, 2016).

W dyskusji tej wymiar, kierunek lub ujęcie prawne w geografii nie były jednak wprost artykułowane, gdyż „milcząco” przyjmowano obecność i działanie prawa, pomijając uwarunkowania jego tworzenia, ściśle przecież związanego z przedmiotem szeroko rozumianej dyscypliny (geografia społeczno-ekonomiczna, geografia fizyczna, gospodarka przestrzenna). Tematyka prawna na łamach czołowego periodyku geograficznego w Polsce była incydentalna i jeśli już się pojawiała, to dotyczyła raczej omówienia przepisów prawa w kontekście geograficznym, środowiskowym itp. (Piasecka, 2014; Degórska, 2021). W opracowaniu Łobody (2004) ankietowani czołowi (tzw. samodzielni) geografo- wie społeczno-ekonomiczni i fizyczni odpowiadali, że geografia powinna upatrywać najbliższych relacji z ekonomią, socjologią i biologią (około 50% wskazań), a kolejne miejsca zajęły ochrona i kształtowanie środowiska, geologia, urbanistyka, zagospodarowanie przestrzenne z architekturą, fizyka z geofizyką, chemia z geochemią (powyżej 20% wskazań). Około 10% osób wskazało ekologię, informatykę i politologię, a poniżej 10% – m.in. filozofię, psychologię, demografię i niemal na samym końcu – prawo.

Jednakże obecność wymiaru prawnego odnotowuje się w podstawowych koncepcjach organizacji przestrzennej. Chojnicki (1988) w koncepcji terytorialnego systemu społeczne- go podkreśla ważność tradycji prawnej, wynikającej z cech terytorialności. Do argumen- tu prawomocności, jako kluczowej cechy konstytuującej region geograficzny, nawiązuje wcześniej Janiszewski (1959). Z kolei Dziewoński (1967) w teorii regionu ekonomicznego obok regionu obiektywnego (przedmiotu badania) i regionu statystycznego (narzędzia poz- nania) jako trzeci z najważniejszych wymienia region terytorialny, będący przedmiotem działania, czyli m.in. zarządzania ściśle określonego prawnie. Zwraca uwagę, że granice regionu „obiektywnego” można wiązać z domknięciem tego regionu, na co wpływają ba- rriery prawne.

Artykuł dotyczy wymiaru prawnego w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej, niemniej jednak warto również zasygnalizować perspektywę nauk praw- nych. Niewątpliwie w samych naukach prawnych występują obszary tematyczne intere- sujące z perspektywy nauk geograficznych. Można tu w szczególności wskazać na ujęte w ramach nauk prawnych analizy skutków (zwłaszcza społecznych) poszczególnych regula-

cji, a także analizy wartości stanowiących podstawy dla poszczególnych przepisów. Istotne są również porównania poszczególnych regulacji prawnych (w skali krajowej, międzynarodowej itd.), ważnych z punktu widzenia tematów geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Niemniej, po pierwsze, próby pogłębionych analiz w tym zakresie są relatywnie rzadkie (Izdebski, 2013). Po drugie, ograniczenie się tylko i wyłącznie do analizy prawnej nie dostarcza odpowiedzi istotnych i oczekiwanych z perspektywy geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Przykładem może być porównanie różnych krajowych systemów planowania przestrzennego, ich wartości, celów, rozwiązań i praktyk. Odniesienie się do regulacji prawnych poszczególnych krajów jest jedynie pierwszym krokiem, który nie daje jeszcze żadnego pogłębionego obrazu poszczególnych systemów. Konieczna jest bowiem weryfikacja praktyk planistycznych, problemów systemowych, a nawet szczegółowych, różnie ujętych w poszczególnych państwach kwestii terminologicznych (Newman i Thornley, 1996; Buitelaar i Sorel, 2010; Reimer et al., 2014; Savini i Aalberts, 2016; Nadin et al., 2018).

Cele artykułu i ich uzasadnienie

Na powyższym tle celem artykułu jest identyfikacja płaszczyzn problemowo-przedmiotowych dotyczących ujmowania perspektywy prawnej w dyscyplinie geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Obejmuje to w szczególności:

- wskazanie kluczowych nurtów teoretycznych, ułatwiających doprecyzowanie roli wymiaru prawnego w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej;
- wyodrębnienie kluczowych obszarów problemowo-przedmiotowych, w ramach których zauważalny jest istotny wymiar prawny w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej;
- próbę nakreślenia kluczowych kierunków przyszłych badań i dyskusji naukowej.

To wszystko zmierza do pytania: czy podstawy ontologiczne wiedzy geograficznej, poprzez jej wymiar epistemologiczny dają argumenty aksjologiczne (dotyczące również wartości formułowanych prawnie)? Pytanie jest istotne zwłaszcza w kontekście formułowanego nieraz poglądu, że w naukach społecznych wzrasta przekonanie o przynależności wiedzy regionalnej i lokalnej do nauk stosowanych (Chojnicki, 2004, za Lisowski, 2016) oraz że „za najważniejsze zagrożenia uznaje się w środowisku polskich geografów przejmowanie problematyki tradycyjnie przypisywane geografii przez inne dyscypliny oraz podważanie statusu geografii jako nauki, prowadzące do spadku prestiżu w środowisku naukowym, wśród elit polityczno-menedżerskich oraz w społeczeństwie” (Lisowski, 2016, s. 59).

Z tego powodu prezentowana dyskusja może mieć istotny cel o znaczeniu utylitarnym (w sensie geografii jako przydatnej nauki aplikacyjnej; Stryjakiewicz, 2016). Może bowiem pozwolić lepiej uargumentować jej pozycję jako samodzielnej i doświadczanej nauki o głębokich podstawach i racjach społecznych, środowiskowych itd. Zrozumienie relacji z prawem jest tu kluczowe, bo przecież, jak to stwierdzono na wstępie, większość zdarzeń, zjawisk i procesów w przestrzeni społeczno-ekonomicznej wynika z prawa, a nie tylko z obyczaju czy tradycji albo nawet probabilistycznych zachowań człowieka i „nie-widzialnej ręki rynku” (co ma zresztą także uwarunkowanie prawne, mierzone stopniem regulacji na danym obszarze i w danej kulturze).

Identyfikacja dotychczasowego ujęcia wymiaru prawnego w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej

W zdecydowanej większości zagadnień wchodzących w zakres geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej można dostrzec wymiar prawny. Chcąc określić ogólne relacje między prawem i geografią, wskazać należy, że:

- prawo dotyczy wprost przestrzeni geograficznej. To człowiek ustala prawo kształtujące przestrzeń i systemy społeczne w nim występujące (Liszewski, 2008), w szczególności regulacje dotyczące trójwymiarowej przestrzeni geograficznej. Powyższa uwaga odnosi się do wszystkich gałęzi prawa. Niemniej szczególną uwagę można zwrócić na prawo administracyjne (określające ramy instytucjonalne), prawo finansowe (w szerokim rozumieniu) oraz prawo cywilne;
- ustalanie praw to wynik złożonych procesów poznawczych i decyzyjnych. Wśród uwarunkowań determinujących tworzenie praw oraz ich stosowanie występują przesłanki życia człowieka i preferencje przestrzenne, w pełni wiążące się z geografią behawioralną (Walmsley et al., 1997). Obrazują to przykłady krajowych systemów planowania przestrzennego. Zdarza się tak, że pomimo podobnie sformułowanych przepisów, praktyka planistyczna danych państw jest zupełnie odmienna. Jednym z czynników to determinujących jest właśnie wykładnia prawa;
- człowiek jako podmiot prawa działa w określonych ramach prawnych, ale też temu prawu się sprzeciwia. Rażąco przypadki wystąpienia przeciwko porządkowi prawnemu reguluje prawo karne, niemniej trzeba też pamiętać o naruszeniach regulacji prawa administracyjnego czy cywilnego. Powyższe daje podstawy do badania np. przestrzennych zróżnicowań zachowań patologicznych (geografia przestępczości – Mordwa, 2016; Lisowska-Kierepka, 2020; patologie – Wites, 2019);
- rozwiązania, które nawet z pozoru nie dotyczą przestrzeni, wpływają zawsze na człowieka i w konsekwencji na przestrzeń (np. uregulowania dotyczące medycyny i farmakologii mogą przełożyć się na poziom zdrowia społeczeństwa, a w konsekwencji na procesy demograficzne). To właśnie we wskazanej sferze tematycznej można wyodrębnić najwięcej zagadnień i problemów do tej pory w literaturze niepodejmowanych, a mających duży potencjał poznawczy i aplikacyjny;
- przedmiotem badań w geografii może być również organizacja instytucjonalna, wytwory i funkcjonowanie prawa, np. czynniki i skutki organizacji terytorialnej wymiaru sprawiedliwości, dostępność do usług prawniczych, nasycenie kancelarii prawnych w przestrzeni, lokalizacja miejscowych aktów prawnych i decyzji sądowych itp., a także „geografia” instytucji prawa, czyli np. rozmieszczenie sądów w przestrzeni, dostępność do sądów, liczba przedstawicieli poszczególnych zawodów prawniczych przypadająca na 1000 mieszkańców, przestrzenna analiza aktów prawnych (np. umów partnerskich miast).

Rola uwarunkowań prawnych w geografii może wynikać m.in. z różnic warunków życia i gospodarowania w poszczególnych strefach klimatyczno-przyrodniczych i występujących tam specyficznych problemów (np. problem wody pitnej w strefie zwrotnikowej i podzwrotnikowej czy wadliwa struktura agrarna, sprzyjająca nierównościom społecznym). Przez to prawo staje się swego rodzaju pomostem między geografią fizyczną i społeczno-ekonomiczną. Wymiar prawny często przejawia się również w takich obszarach badawczych geografii, jak: problematyka rolnictwa (np. zróżnicowanie dopłat w zależności

od warunków naturalnych), przemysłu (np. normy emisji zanieczyszczeń, wielkość stref ochronnych wokół uciążliwych zakładów przemysłowych), usług (np. standardy dostępu) czy komunikacji (np. pozwolenia na wykonywanie kursów autobusowych).

Znaczenie uwarunkowań prawnych jest szczególnie istotne w odniesieniu do decyzji lokalizacyjnych, które są bardzo mocno ugruntowane w dorobku teoretycznym geografii społeczno-ekonomicznej. Regulacje prawne dotyczące np. podatków, zachęt inwestycyjnych lub norm środowiskowych są ważnym czynnikiem lokalizacji inwestycji przemysłowych, budowlanych, usługowych lub infrastrukturalnych, wiążących się z wymienionymi obszarami badawczymi. W innych polach badawczych stanowiących przedmiot studiów geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej szerzej rozumiana specyfika prawna występuje znacznie rzadziej i wiąże się z zagadnieniami raczej niszowymi z naukowego punktu widzenia, choć nieraz ważnymi społecznie i ekonomicznie. W tym bardzo rzadko geografowie podejmują inicjatywy, związane z propozycjami prawnymi rozwiązania konkretnych spraw, np. podatku lokalizacyjnego od sieci handlowych (Śleszyński, 2019). Za to bardzo często podsumowania prac, nawet nie o charakterze aplikacyjnym, tylko typowo poznawczym, zawierają wnioski dotyczące kierunków zmian prawnych, związanych z bardzo różnymi aspektami jakości życia człowieka, użytkowania ziemi, funkcjonowania przedsiębiorstw, organizacji terytorialnej itd.

Regulacje prawne w istotny sposób wpływają też na delimitację jednostek terytorialnych, krajobraz i szeroko pojęte zagospodarowanie przestrzeni społeczno-ekonomicznej. Z drugiej strony przy sporządzaniu aktów prawnych należy brać pod uwagę najważniejsze cechy istniejącej przestrzeni społeczno-ekonomicznej i jej aktualnego zagospodarowania. Podejście prawne jest więc szczególnie istotne przy dokonywaniu zróżnicowanych klasyfikacji terytorialnych i określania ich wpływu wywieranego na zjawiska przestrzenne. Dobrym przykładem mogą być wszelkiego rodzaju podziały terytorialne, warunkujące organizację przestrzenną (np. jednostki administracyjne, strefy ochronne, przewidywane ramy użytkowania terenu). Jest to element wskazanego powyżej wyodrębniania ram dla możliwych działań w sferze przestrzennej.

Warto również podkreślić, że podejście prawne powinno zawierać przynajmniej częściowe rozwiązania występujących konfliktów przestrzennych. Z kolei podejście geograficzne kładzie nacisk na potrzebę holistycznego i zintegrowanego traktowania różnych komponentów zagospodarowania przestrzennego, a także różnych skal przestrzennych. W sferze prawnej te perspektywy powinny być zdecydowanie uwzględniane w szerszym niż dotychczas zakresie.

Wyodrębnienie bardziej szczegółowo ujętych kierunków badań oraz kluczowych tematów badawczych powinno być jednak poprzedzone wskazaniem szczególnie istotnych w analizowanym kontekście podstaw teoretycznych.

Podstawy teoretyczne umożliwiające doprecyzowanie kontekstu prawnego w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej

Zidentyfikowany wcześniej dość szeroki zakres tematyczny zagadnień w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej, mających powiązania z prawem, prowadzi do wyodrębnienia dwóch głównych sposobów rozumienia tych zagadnień przez badaczy. Ma to dalej wpływ na podstawy teoretyczno-metodologiczne i określenie przedmiotu ba-

dań. Z jednej strony jest to podejście instytucjonalne, związane z rozumieniem działalności człowieka i jego wytworów (w sensie konkretnych artefaktów i „ogólnego” oddziaływania na przestrzeń). Z drugiej strony jest to geografia prawna, będąca swego rodzaju szeroko zakreślonym zbiorem zarówno podejść, jak i przedmiotowych pól badawczych, nieraz bardzo wyspecjalizowanych (np. geografia przestępczości).

Podejście instytucjonalne

Najważniejszą perspektywą teoretyczną pozwalającą lepiej uwzględnić wymiar prawny na gruncie geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej jest orientacja instytucjonalna w geografii ekonomicznej (Stryjakiewicz, 2007). Stanowi ona podstawę dla uwzględniania uwarunkowań instytucjonalnych w identyfikacji, wyjaśnianiu, ale również planowaniu procesów rozwojowych zachodzących w przestrzeni społeczno-gospodarczej. Podejście instytucjonalne przeżywa swój renesans w naukach społecznych¹. Struktury instytucjonalna i przestrzenna gospodarki i społeczeństwa są bowiem ze sobą ściśle powiązane, podobnie jak ład instytucjonalny w dużym stopniu determinuje ład przestrzenny (Stryjakiewicz, 2001; Markowski, 2013).

Uwarunkowania instytucjonalne stanowią jeden z elementów triady: kapitał terytorialny – dyfuzja rozwoju – uwarunkowania instytucjonalne. Triada ta determinuje skuteczność i efektywność działań rozwojowych w aktualnym paradygmacie polityki rozwoju zorientowanej terytorialnie (Churski et al., 2020). Uwarunkowania instytucjonalne należy rozumieć jako: (a) zespół norm prawnych lub obyczajowych kształtujących pewne działania lub działalności, jak również jako (b) działanie lub zespół działań cechujących się pewnymi normami (North, 1990; Ostrom, 1986; Znamierowski, 1947). Instytucje osadzone są w strukturach społecznych i wykazują wyraźne zróżnicowanie terytorialne (por. Krätke, 1999; Stryjakiewicz, 2001). System prawny jest jedną z najważniejszych instytucji.

Wpływ uwarunkowań instytucjonalnych, w tym reguł prawnych, na kształtowanie procesów rozwoju uzależniony jest od poziomu wiedzy, umiejętności i kompetencji mieszkańców determinujących stan kapitału ludzkiego (Amin, 1999; Rodríguez-Pose, 2013). Współczesne procesy rozwojowe tradycyjnie łączy się z identyfikacją wyposażenia instytucjonalnego danego terytorium oraz jego instytucjonalizacją wynikającą z nadania *de iure* określonych kompetencji i odpowiedzialności instytucjom sprawującym władztwo terytorialne (Chojnicki, 1993). Zaakcentowania wymaga również pojęcie kosztów transakcyjnych. W najszerszym ujęciu należy przez to rozumieć (według Arrowa, 1969) koszty funkcjonowania układu instytucjonalnego. Są to m.in. koszty tworzenia i egzekucji prawa, zawierania i realizacji umów, administracji i zarządzania publicznego, a więc ściśle związane z wymiarem prawnym działalności społecznej i gospodarczej. Koszty te odgrywają coraz większą rolę we współczesnej gospodarce, w tym gospodarce przestrzennej, a ich zmienność jest silnie zróżnicowana geograficznie. W polskiej literaturze z zakresu geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej przykłady takiego zróżnicowania podają Stachowiak (2007) i Stryjakiewicz (2007). Liczba prac poświęconych tej ważnej problematyce jest jednak niewielka, co wskazuje na istotną „lukę poznawczą”.

¹ Omówienie podstaw i przykładów wykorzystania orientacji instytucjonalnej w geografii społeczno-ekonomicznej znaleźć można m.in. w następujących pracach: Martin (2000), Amin (2001), Scott (2001), Stryjakiewicz (2007), Stachowiak (2007).

Badanie znaczenia uwarunkowań instytucjonalnych w procesach rozwoju społeczno-gospodarczego ma swoją genezę w tradycyjnym ujęciu ekonomii instytucjonalnej rozwijanej na początku XX w. przez Veblena, Commonsa oraz Clarka, która nawiązując do szkoły historycznej stanowiła formę sprzeciwu wobec ekonomii neoklasycznej. Jak zauważa Stachowiak (2007), wyróżnieni autorzy stanowili dość zróżnicowaną grupę ekonomistów, których prace wiązał jednak wspólny mianownik związany z krytyką ekonomii ortodoksyjnej oraz wspólne postulaty wskazujące na potrzebę: skupienia się bardziej na działaniach zbiorowych, a nie indywidualnych, preferencji podejścia ewolucyjnego nad mechanistycznym w ekonomii oraz zwiększenia roli empirycznej obserwacji w stosunku do dedukcyjnego rozumowania (Hodgson, 1998).

Myśl ta nie znalazła szerszego uznania w środowisku naukowym aż do lat 70. XX w., kiedy w wyniku zmieniających się uwarunkowań spowodowanych kryzysem ekonomicznym zanegowano możliwość dalszego stosowania dotychczasowych podejść i zwrócono uwagę m.in. na konieczność działań oddolnych (*bottom-up*). Dwa nurty tych przemian miały szczególnie wpływ na powstanie, jak ją określa Williamson (1985), nowej ekonomii instytucjonalnej. Pierwszy z nich wiąże się z odejściem od prymatu podejścia makroekonomicznego w wyjaśnianiu zjawisk społeczno-gospodarczych na rzecz większego wykorzystania podejścia mikroekonomicznego, co skutkowało adaptacją wielu modeli i koncepcji na poziom regionalny i lokalny. W przypadku nowej ekonomii instytucjonalnej prowadziło do odejścia od holizmu tradycyjnego instytucjonalizmu na rzecz podejścia indywidualistycznego.

Drugi nurt wiąże się z nasileniem w tych nowych warunkach tendencji do syntezy często skrajnie różnych poglądów teoretycznych ekonomii w duchu poszukiwania lepszego wyjaśnienia zmieniających się procesów społeczno-gospodarczych. W przypadku nowej ekonomii instytucjonalnej skutkowało to zmianą jej stosunku do teorii neoklasycznej, budując bardziej jej konieczne uzupełnienie niż bezkompromisową alternatywę.

W latach 80. XX w. nurtem instytucjonalnym zainteresowali się również geografowie ekonomiczni, koncentrując swoją uwagę, jak stwierdza Stryjakiewicz (2007), na kwestii tzw. wyposażenia instytucjonalnego (*institutional endowment*). Według Martina (2000) podstawowym problemem tego nurtu geografii ekonomicznej jest wyjaśnienie wpływu struktur instytucjonalnych na procesy nierównomiernego i zróżnicowanego przestrzennie rozwoju gospodarczego i czynników determinujących te procesy. Struktury instytucjonalne i instytucje postrzega się w geografii ekonomicznej i badaniach regionalnych jako zbiór reguł działań, który dominuje w gospodarce i który jest zakorzeniony w lokalnych strukturach społecznych, charakteryzując się wyraźnym zróżnicowaniem przestrzennym (Krätke, 1999). Można w nich upatrywać, a tym samym w regulacjach prawnych, kluczowe uwarunkowanie dla tworzenia optymalnego środowiska sprzyjającego wzmacnianiu czynników rozwoju danego terytorium.

Ich tworzenie i wzmacnianie wymaga oddziaływań, w tym ukierunkowanej interwencji publicznej, sprzyjających podnoszeniu jakości funkcjonowania instytucji oraz obniżaniu kosztów transakcyjnych. Współcześnie w określaniu wpływu uwarunkowań instytucjonalnych, a tym samym wymiaru prawnego, na kształtowanie czynników rozwoju akcentuje się ich znaczenie jako zbioru reguł gry i postępowania. Zgodnie z tym trendem większość autorów twierdzi za Northem (1990, s. 477), że stanowią one reguły gry w społeczeństwie, czyli „...*the rules of the game in a society; (and) more formally, (as) the humanly devised constraints that shape human interaction...*” determinowane umiejętnościami i kompe-

tencjami mieszkańców w zakresie współpracy i współtworzenia, które budują jakość kapitału społecznego (Amin, 1999; Farole et al., 2011; Rodríguez-Pose, 2013; Rodríguez-Pose, Garcilazo, 2015). Wypadkową jakości kapitału ludzkiego i społecznego jest również jakość reguł i norm prawnych przygotowywanych, wdrażanych i stosowanych przez mieszkańców. Przykładem może być poziom kultury planistycznej w Polsce (stanowiący odzwierciedlenie jakości kapitału ludzkiego i społecznego), przekładający się dotychczas na niski poziom regulacji prawnych planowania przestrzennego.

Orientacja instytucjonalna może być inspirująca dla ujęcia wymiaru prawnego w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna z jeszcze jednego powodu. Zwraca bowiem uwagę nie tylko na uwarunkowania gospodarki przestrzennej w wymiarze formalnym, ale również nieformalnym. Nawiązuje przy tym do ukształtowanej na przełomie lat 70. i 80. XX w. teorii regulacji z jej kluczowymi pojęciami: systemu akumulacji i sposobu regulacji społecznej. Relacje między dominującym systemem akumulacji a sposobem regulacji społecznej (w tym: rola państwa, samorządów terytorialnych, przedsiębiorców, organizacji, gospodarstw domowych) oraz między jego aspektem formalnym i nieformalnym w różnych uwarunkowaniach geograficznych (np. regulacje a praktyki społeczne dotyczące utylizacji odpadów, zróżnicowane podejście do przestrzeni publicznej i prywatnej) wydają się szczególnie interesującą płaszczyzną pożądaną większej integracji badań i działań praktycznych geografów, planistów przestrzennych i prawników. W orientacji instytucjonalnej chodzi m.in. o uwzględnianie w praktyce planistyczno-decyzyjnej takich cech obszarów (jednostek) terytorialnych, jak: stopień „zakorzenienia” (*embeddedness, rootedness*) regulacji prawnych, „gęstość instytucjonalna” (*institutional thickness*) czy dystans instytucjonalny (*institutional distance*), o czym szerzej piszą m.in. Amin i Thrift (1995), Grzeszczak (1999), Cappellin (2002), Gorzelak (2002), Domański (2004) i Chodkowska-Miszczuk (2019).

Z podejściem instytucjonalnym można połączyć również koncepcje przestrzeni instytucjonalnej (gdzie podmiotem jest tzw. technostruktura), której kształtowanie odbywa się na drodze negocjacji i umów między aktorami gry ekonomicznej (por. Stryjakiewicz, 2001, za Hayter, 1997) oraz innowacyjnego otoczenia i regionów uczących się (Domański, 2018), gdzie jednym z elementów klimatu innowacyjnego (a w konsekwencji rozwoju regionalnego) jest system instytucjonalny, w tym prawny. Rola podejścia instytucjonalnego była do tej pory dostrzegana częściowo w wymiarze bezpośrednio powiązanim z gospodarką przestrzenną (Markowski, 2011, 2013), a w geografii głównie w badaniach lokalizacji działalności gospodarczej (np. w monografii Stryjakiewicza, 1999, jeden z rozdziałów poświęcony jest nowym czynnikom instytucjonalnym lokalizacji i rozmieszczenia przemysłu, a praca Stachowiaka z 2007 r. dotyczy instytucjonalnych uwarunkowań bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce).

Geografia prawna

Jeśli chodzi o rozwój badań w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej, to poza nurtem behawioralnym, geografia prawna w Polsce rozumiana jako zbiór podejść przedmiotowo-problemowych praktycznie nie rozwinęła się. Tymczasem na świecie jest to dość popularny obszar zainteresowań, głównie w geografii człowieka (*human geography*). Używane znaczenia to zazwyczaj *legal geography* (Delaney, 2015), a następnie *geography of law* (Blomley i Bakan, 1992). Silnym bodźcem do rozwoju geografii prawnej

był zwrot neomarksistowski w geografii w latach 70. XX w., zapoczątkowany pracami Davida Harveya (słynna praca: „Social Justice and the City”, 1973). Badania z tego zakresu występują zatem najczęściej w powiązaniu z nurtami geografii krytycznej, radykalnej i feministycznej, np. z takimi zagadnieniami, jak: *justice* (Wright, 2010) czy *morality* (Schmidt, 2019).

Oprócz tak rozumianego nurtu prawnego w geografii, zagadnienia przestrzeni i prawa są obecne szczególnie w geografii społecznej (Wójcik i Suliborski, 2014), co wiąże się z obserwowanym od lat 1980. tzw. zwrotem przestrzennym w humanistyce, podejmującym problematykę relacji prawa i przestrzeni oraz ich wzajemnego konstytuowania się (Dudek et al., 2018). Można więc wnioskować, że geografia prawna mogłaby się stać nie tylko w jakiejś mierze subdyscypliną geograficzną, ale nauką interdyscyplinarną, a być może nawet transdyscyplinarną. W cytowanej monografii, reklamowanej chyba nie do końca słusznie jako „pierwsza w Polsce praca zbiorowa poświęcona geografii prawnej”, autorzy „łączą różne podejścia badawcze i zainteresowania oraz czerpią inspiracje i narzędzia analizy nie tylko z samej geografii prawnej, lecz także z innych dyscyplin oraz nurtów nauk społecznych i humanistyki traktujących o przestrzeni i miejscach”. Znalazły się tam tak różnorodne i dalekie od siebie zagadnienia, jak: wykorzystanie map w badaniu zjawisk prawnych (kartografia), wyjaśnienie zjawiska honoru (psychologia) przez kategorie przestrzenno-architektoniczne (urbanistyka), przestrzenne uwarunkowania stanowienia i stosowania prawa obowiązującego poza Polską (komparastyka regionalna), wielowymiarowość i nielinearność granic w Palestynie (geografia polityczna), segregacja genderowa w Indiach (społeczna geografia transportu), rozmieszczenie ośrodków dla uchodźców w Polsce (badania migracyjne – tzw. migrantologia, politologia), wytwarzanie przestrzeni i terytorium w społecznościach pasterskich (geografia behawioralna) czy przestrzenne skutki zakazu handlu w niedzielę (geografia handlu, miast). Pokazuje to, jak różnorodne, praktycznie nieograniczone jest spektrum zagadnień, mieszczących się w zakresie geografii prawnej.

Jednak zasadność istnienia tego nurtu jako odrębnej subdyscypliny badawczej może być łatwo podważana z powodu wspomnianej „nieograniczoności”. Istota prawna danego zjawiska i procesu może być bowiem najczęściej identyfikowana jedynie jako jego cecha lub jedno z wielu uwarunkowań. Dlatego w geografii bardziej zasadne wydaje się rozróżnianie geografii prawnej od podejścia prawnego w jej poszczególnych subdyscyplinach i nauce jako takiej. W tym pierwszym przypadku geografię prawną moglibyśmy zidentyfikować jako naukę o bezpośrednich i dwukierunkowych relacjach między prawem i przestrzenią. Wówczas szczególne znaczenie ma rozumienie zjawisk i procesów w przestrzeni geograficznej jako efektu mniej lub bardziej świadomych albo zależnych i niezależnych decyzji człowieka (geografia społeczna, behawioralna, percepcyjna, humanistyczna). W drugim przypadku konkretne rozwiązania prawne są jedynie sposobem identyfikacji, w tym klasyfikacji terytorialnej i wpływu tego na wspomniane zjawiska i procesy przestrzenne. Najbardziej charakterystycznym przejawem są tu wszelkiego rodzaju podziały terytorialne, warunkujące organizację przestrzenną (jednostki administracyjne, strefy ochronne, przewidywane funkcje użytkowania terenu). Wyznaczenie (delimitacja) tych obszarów podlega ścisłym regulacjom prawnym, a proces legislacyjny jest często długotrwały i obfituje w konflikty przestrzenne. Najbardziej częstym rodzajem tego typu konfliktów są te o charakterze środowisko przyrodnicze – infrastruktura, a wśród nich – system obszarowej ochrony Natura 2000 – budowa dróg (Głogowska et al., 2013). Na podkreślenie zasługuje również odniesienie do układów funkcjonalnych uwarunkowanych prawnie. Wtedy przedmiotem badań nie jest rozmieszczenie w przestrzeni, tylko relacje uwarunkowane prawnie

(czego przykładem mogą być umowy partnerstwa nawiązywane między poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego).

Można to interpretować na dwa wręcz wykluczające się sposoby. Z jednej strony silnie interdyscyplinarna geografia prawna może być zagrożeniem spójności tradycyjnej geografii (w tym zorientowanej m.in. na relacje człowiek-środowisko), z drugiej – szansą na bardziej holistyczny kierunek rozwoju i ograniczenie „przechwytywania” dotychczasowych przedmiotów i problemów badawczych przez inne dyscypliny. Formalne powiązanie w 2018 r. z gospodarką przestrzenną w postaci wyodrębnienia nowej dyscypliny naukowej w polskiej klasyfikacji nauk zdaje się bardziej potwierdzać ten drugi kierunek. Gdyby tak było, to trudno byłoby spodziewać się, żeby geografia prawna szybko stała się pełnoprawną subdyscypliną w samej geografii, a tym bardziej transdyscyplinarną nową dyscypliną badawczą. Bardziej prawdopodobne jest wykształcenie się oryginalnego podejścia w ramach szeroko rozumianej geografii, zresztą nie tylko społeczno-ekonomicznej. Tym bardziej, że aspekty środowiskowe i badania przyrody natrafiają na szereg kwestii typowo prawnych i legislacyjnych: albo prawo skutkuje czymś ważnym dla rozwoju środowiska (regionu przyrodniczego, np. geobotanicznego, ekosystemu, kateny itd.), albo badacze wprost konstruują zalecenia dla prawnych sposobów kształtowania środowiska, w tym np. obszarowej ochrony prawnej (Kistowski et al., 2009).

Proponowane kierunki dalszych badań integrujących wymiar prawny w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej

W związku z wcześniejszymi rozważaniami, w niniejszym podrozdziale przedstawiono kluczowe, kierunkowe tematy badawcze, w ramach których możliwa jest szersza integracja wymiaru prawnego w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej. Jak wskazano powyżej, wymiar prawny występuje w znaczącej części zagadnień istotnych z perspektywy różnych subdyscyplin, jak i samej dyscypliny rozumianej systemowo. Z tego powodu poszukiwane tematy można klasyfikować na różne sposoby.

W pierwszej kolejności podjęto próbę wyodrębnienia najbardziej istotnych zagadnień z punktu widzenia powiązania naukowo-poznawczej i aplikacyjno-użytkowej funkcji geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej w Polsce. Wymienić można w szczególności następujące kwestie:

- a) wpływ prawa na bezpośrednie funkcjonowanie społeczeństwa i osób, tj. jak konkretne zapisy prawne wpływają na różnego rodzaju związki przyczynowo-skutkowe w systemach społecznych. Jest to szczególnie szerokie i różnorodne zagadnienie, obejmujące szereg zagadnień z zakresu zwłaszcza geografii behawioralnej, związanej np. z kryminalizacją i penalizacją różnych zachowań i działań;
- b) adaptacja do zmian klimatycznych i związana z nią transformacja energetyczna, związane z konstruowaniem, wdrażaniem i oceną rozwiązań prawno-organizacyjnych w tym zakresie;
- c) gospodarowanie odpadami i usługi ekosystemowe (w szczególności ich wycena);
- d) szeroko rozumiana ochrona środowiska i krajobrazu, obejmująca w szczególności ochronę przyrody w części biotycznej i abiotycznej, a także utrzymanie i restytucja przyrodniczych oraz kulturowych walorów środowiska geograficznego;
- e) problemy demograficzne i kryzys migracyjny, w tym „kurczenie się” miast;

- f) problemy społeczno-przestrzenne, w tym ubóstwo i wykluczenia różnego rodzaju (mieszaniowe, edukacyjne, energetyczne, komunikacyjne, cyfrowe itd.), przy jednoczesnej polaryzacji społeczno-przestrzennej w różnych skalach terytorialnych (globalne Północ-Południe, krajowe metropolie-peryferie, wewnątrzmijska segregacja i gettoizacja);
- g) kryzys w gospodarce przestrzennej, w tym chaos przestrzenny i procesy niekontrolowanej suburbanizacji;
- h) niesprawność władz publicznych w systemie gospodarki przestrzennej;
- i) odpowiedzialność za decyzje i działania, tzw. geografia moralna;
- j) orzecznictwo sądów (w szczególności administracyjnych) i jego wpływ na kształtowanie przestrzeni;
- k) odporność społeczeństw, gospodarek, regionów i systemów terytorialnych na szoki i kryzysy (epidemie, wojny, „krachy” ekonomiczno-finansowe itp.);
- l) modele i scenariusze zintegrowanego/zrównoważonego rozwoju regionalnego (w tym rozwoju miast i obszarów wiejskich);
- m) teoria i praktyka planowania przestrzennego oraz lokalizacji inwestycji;
- n) teoria i praktyka *e-governance*, w tym zagadnienia partycypacji społecznej we współzarządzaniu przestrzenią;
- o) międzynarodowe porównania zróżnicowanych rozwiązań prawnych wywierających wpływ na przestrzeń, np. geografia własności, powiązania kapitałowe, lockdowny;
- p) nowe możliwości wykorzystania systemów informacji geograficznej (GIS) w badaniach i sferze planistyczno-decyzyjnej, a także wpływ na to sztucznej inteligencji;
- q) badania pozycji jednostek terytorialnych w międzynarodowej przestrzeni przepływów;
- r) ocena skutków terytorialnych (*Territorial Impact Assessment*) działań inwestycyjnych i organizacyjnych, w tym zwłaszcza prawnych.

Za pomocne dla dalszej dyskusji można uznać pewne bardziej generalne uporządkowanie zagadnień prawnych, istotnych z perspektywy geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej. Dokonano zatem wyodrębnienia:

1. zagadnień, w których wymiar prawny jest już dostrzegany w literaturze, niemniej wciąż wymaga dalszego rozwijania (tab. 1);
2. zagadnień, w których wymiar prawny powinien zostać dostrzeżony w stopniu zdecydowanie szerszym niż dotychczas (tab. 2).

Charakterystyka zagadnień badawczych ze wskazanej perspektywy wymaga trochę odmiennego sposobu ujęcia. Powyżej przedstawiono bowiem kluczowe zdaniem autorów, szczególnie ujęte tematy, obrazujące szeroki zakres wymiaru prawnego w gospodarce społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej oraz zróżnicowane możliwości ich wykorzystania. Natomiast w tabelach 1 i 2 zagadnienia badawcze zostały określone trochę szerzej i odniesione do kluczowych gałęzi prawa². Jednocześnie w osobnej kolumnie doprecyzowano (poprzez podawanie przykładów lub innych uwag) specyfikę określonych zagadnień.

² Sformułowanie „gałęzie prawa” zastosowano na podstawie literatury z zakresu nauk prawnych. Warto odnotować, że w naukach prawnych pojawiają się głosy, aby rezygnować z tego typu klasyfikacji na rzecz bardziej holistycznego traktowania prawa (Możdżeń-Marcinkowski, 2016) – co w lustrzany sposób przypomina dyskusję w geografii.

Tabela 1. Kierunki istotne z perspektywy geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, w których wymiar prawny jest już dostrzegany
Directions relevant from the perspective of socio-economic geography and spatial management, in which the legal dimension is already recognised

Kierunki badań	Komentarz	Gałęzie prawa szczególnie istotne z perspektywy tematu
Funkcjonowanie systemu gospodarki przestrzennej/systemu planowania przestrzennego	Przykładami mogą być badania dotyczące aktów prawa miejscowego, podstaw decyzji o przeznaczeniu gruntów itd. (Zachariasz, 2015; Nowak, 2019; Nowak, 2021; Nowak et al., 2022).	Prawo konstytucyjne, administracyjne, prawo finansowe, prawo cywilne
Ocena efektów planowania przestrzennego oraz społeczno-gospodarczego o wymiarze terytorialnym	Wskazane zagadnienie obejmuje skutki decyzji planistycznych, decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach i innych, a także badania prawnych uwarunkowań i skutków chaosu przestrzennego (Chmielewski et al., 2018; Kowalewski et al., 2018; Kowalewski et al., 2020).	Prawo administracyjne, prawo finansowe
Badania o charakterze <i>Territorial Impact Assessment</i>	W ramach badań dokonywana jest ocena skutków terytorialnych zarówno określonych inwestycji, jak też zastosowanych regulacji prawnych (Batóg et al., 2019).	Prawo administracyjne, prawo finansowe, prawo cywilne, prawo międzynarodowe
Zarządzanie terytorialne i instytucjonalne badania samorządności lokalnej	Chodzi o ten zakres zagadnień, w którym aktualnie wkład geografów jest szczególnie duży, m.in. związany z zarządzaniem metropolitalnym (Mikuła, 2019; Swianiewicz, 2021; Kaczmarek, 2022b), badaniami ustrojów administracyjnych (Kaczmarek i Mikuła, 2007).	Prawo konstytucyjne, prawo administracyjne
Badania klasyfikacyjne, typologiczne, delimitacyjne i regionalizacyjne	Obejmuje to badania wydzielające lub systematyzujące określone struktury przestrzenne, które później stają się przedmiotem specyficznych regulacji prawnych. Dotyczyć to może np. obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją (Churski, 2014; Śleszyński et al., 2016), miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze (Śleszyński, 2017), obszarów metropolitalnych (Gorzelak i Smętkowski, 2012; Kaczmarek, 2022a), miejskich obszarów funkcjonalnych (Śleszyński, 2013), regionalizacji funkcjonalnej (Churski et al., 2023), audytu krajobrazowego (Chmielewski et al., 2015).	Prawo administracyjne
Badania z zakresu geografii politycznej	Tradycyjna i jedna z najdawniej wyodrębnianych subdyscyplin w geografii człowieka, w której związki z uwarunkowaniami prawnymi są bardzo silne z uwagi na jurystyczną istotę granic politycznych, terytoriów (podział administracyjno-terytorialny kraju) i zachowań ludzkich (np. migracji). Wiązało się to także ze specyfiką rozwoju historycznego ziem polskich, w tym uwarunkowaniami geopolitycznymi (Miszczyk, 2003; Eberhardt, 2004). W tym zakresie na podkreślenie zasługuje wkład geografii w określenie terytorium Polski po I wojnie światowej (E. Romer), który wprost wynikał z wiedzy społeczno-geograficznej.	Prawo administracyjne, prawo międzynarodowe

Źródło: opracowanie własne.

Z każdym ze wskazanych tematów można powiązać istotne pytania badawcze, wymagające innowacyjnego ujęcia. Przykładowo, z badaniami z zakresu funkcjonowania gospodarki przestrzennej wiąże się udzielanie odpowiedzi na pytanie, jak zmienia się rola państwa, organizacji ponadnarodowych oraz rola rynku w teorii i praktyce współczesnej

gospodarki przestrzennej. Z oceną efektów planowania przestrzennego oraz społeczno-gospodarczego powiązane będzie zagadnienie integracji lub dezintegracji regulacji dotyczących procesów decyzyjnych na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym oraz jej wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy (np. przypadek portu w Elblągu). Z wyodrębnionymi w tabeli 1 zagadnieniami najszerzej i najczęściej można powiązać prawo administracyjne. Niemniej, przy poszczególnych zagadnieniach pojawiają się również inne gałęzie prawa, w szczególności prawo finansowe.

Mniej oczywista jest druga grupa problemów badawczych, gdzie aspekty prawne pozostają poza głównym celem, ale jednocześnie nie jest możliwe ich pominięcie (tab. 2). Aspekty prawne będą tu stanowiły zarówno uwarunkowania zachodzących procesów, jak również przedmiot pogłębionych rekomendacji.

Z wyodrębnionymi w tabeli 2 tematami dalszych badań można szerzej połączyć zasygnalizowane w poprzednim rozdziale rozważania teoretyczne. W tym przypadku również szczególnie istotna jest rola wymiaru prawnego powiązanego z prawem administracyjnym.

Tabela 2. Kierunki badań istotne z perspektywy geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, w których aspekty prawne pozostają poza głównym celem i są mniej zauważalne
Research directions relevant from the perspective of socio-economic geography and spatial management, in which legal aspects remain outside the main focus and are less visible

Kierunki badań	Komentarz	Gałęzie prawa szczególnie istotne z perspektywy tematu
Włączenie w szerszym zakresie wymiaru prawnego w proces kształtowania oraz wzmocnienia odporności miast i regionów na wydarzenia i zjawiska o charakterze szokowym	Przykładowymi wydarzeniami mogą być pandemia oraz kryzys migracyjny. Istotne jest tu pogodzenie konieczności uwzględnienia analiz społeczno-ekonomicznych z koniecznością przeprowadzenia szybkich zmian prawnych (Krzysztofik et al., 2020; Rosik et al., 2022).	Prawo administracyjne, prawo cywilne
Określenie sposobu, w jaki prawodawca powinien odpowiadać na nowe wyzwania, przy których prawo nie było do tej pory stabilne	Przykładem jest tu problematyka odnawialnych źródeł energii lub geografii internetu (Janc, 2017).	Wszystkie gałęzie prawa
Dostępność transportowa	Mogą to być badania wynikające z przepisów o ruchu drogowym; kolejowym itp. Analiza potencjalnych zmian dostępności może uwzględniać ewentualne zmiany tego typu aktach prawnych (Komornicki et al., 2010; Komornicki, 2022). Ponadto uwarunkowanie prawne (standardy) rozmieszczenia usług pożytku publicznego warunkują w oczywisty sposób wielkość wskaźników dostępności transportowej do nich.	Prawo administracyjne, prawo cywilne
Wykluczenia społeczne związane z depopulacją i peryferyzacją, w tym obsługi terenów peryferyjnych transportem publicznym	W warunkach następującej na obszarach peryferyjnych depopulacji można wskazać, że jedynym sposobem rozwiązania problemu jest wprowadzenie nowych rozwiązań wymagających obudowy prawnej. Dotyczyć to może np. sposobu zawierania umów dotyczących wsparcia dla operatorów autobusowych, dopuszczenia dofinansowania pomocy sąsiedzkiej w systemach typu <i>car-sharing</i> itd. (Taylor, 1998).	Prawo administracyjne, prawo cywilne

Określenie, w jaki sposób realizacja wielkoskalowych inwestycji gospodarczych może wpłynąć na zmianę struktury przestrzenno-ekonomicznej Polski – i w tym kontekście – w jakim stopniu i które regulacje prawne mogą w największym zakresie oddziaływać na przebieg tych przekształceń	Przykładem może być budowa elektrowni atomowych i innych przedsięwzięć energetycznych (Niecikowski i Kistowski, 2008), długa i żywa dyskusja nt. trasowania dróg szybkiego ruchu (Stasiak, 1997). Najnowszym przykładem jest dyskusja wokół lokalizacji Centralnego Portu Komunikacyjnego wraz z nowym układem linii kolejowych (tzw. szprych). Pomimo negatywnych opinii (KPZK PAN, 2020) nieefektywny układ nowej sieci kolejowej nie został zmieniony: opinie te, wyrażane przez środowisko naukowe, nie mają wiążącej mocy prawnej.	Prawo administracyjne
Rola ograniczeń, granic i barier przestrzennych w zachowaniach przestrzennych i kształtowaniu struktur społeczno-ekonomicznych wobec kryzysów i wymogów bezpieczeństwa	Rola ograniczeń prawnych jako barier przestrzennych i kluczowych czynników lokalizacyjnych była już, choć dość rzadko, przedmiotem badań (Rykiel, 1986), jednak w rzeczywistości postpandemicznej i w związku ze wzrostem potrzeb bezpieczeństwa jest szczególnie istotna. Klasycznym przykładem mogą być rozpowszechnione na świecie badania wpływu <i>lockdownów</i> na mobilność, zmiany w polityce urbanistycznej itp. (Śleszyński et al., 2023), problem wolności jednostki i inne.	Prawo administracyjne, prawo cywilne
Badania z zakresu geografii zarządzania i przedsiębiorstw	Przedsiębiorstwa są jednymi z kluczowych podmiotów mającymi wpływ na przestrzeń. Związki z prawem są tu bardzo silne, w tym zwłaszcza z tzw. kodeksem handlowym oraz obrotem nieruchomości i lokalizacją działalności gospodarczej (w tym siedzib zarządów spółek). Kierunek ten pomimo wysuwanych postulatów (Domański, 1997) jest wciąż zaniedbany w Polsce, w tym kluczowe z punktu widzenia kształtowania się powiązań funkcjonalnych badania powiązań organizacyjnych i handlowo-finansowych przedsiębiorstw (podejmowane już w ub. wieku, Eberhardt, 1970).	Prawo gospodarcze
Rola własności w kształtowaniu przestrzeni	Ze względu na brak danych z powodu tajemnicy handlowej, ograniczeń w ujawnianiu danych osobowych itp. jest to być może największa „biała plama” w badaniach przestrzeni, kluczowa w rozumieniu rzeczywistych powiązań osobowo-instytucjonalnych, motywów decyzyjnych, decyzji lokalizacyjnych itp. Badania z tego zakresu są szczególnie rzadkie w geografii, dotyczą m.in. mechanizmów reprivatyzacji (Górczyńska et al., 2019).	Prawo gospodarcze, prawo cywilne

Źródło: opracowanie własne.

Wytyczne wynikające z proponowanych ujęć pozwalają już na wstępie poprawnie ukierunkować wymiar prawny poszczególnych zagadnień. W prawie każdym przypadku wyodrębnione, istotne z perspektywy geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej zagadnienie można odnieść do rozważań o kosztach transakcyjnych (w szczególności kosztach tworzenia i egzekucji prawa czy też kosztach funkcjonowania administracji publicznej), jak również teorii regulacji czy roli prawa we wspieraniu procesów rozwoju.

Można w tym kontekście podać liczne przykłady. W warunkach polskich, obok kontrowersji wokół konsekwencji ustaw reprivatyzacyjnych, istotny i ciekawy jest przypadek portu lotniczego Poznań-Ławica. Wyroki sądów przyznające wysokie odszkodowania właścicielom działek położonych w jego pobliżu nie tylko przerzuciły te swoiste koszty transakcyjne

ex-post na zarząd portu, budżety miasta i innych interesariuszy, ale także obniżyły pozycję konkurencyjną poznańskiego lotniska w porównaniu z innymi lotniskami regionalnymi (Sąd Najwyższy, 2022). Innym reprezentatywnym przykładem jest szeroka środowiskowa dyskusja nad lokalizacją energetyki wiatrowej (Niecikowski i Kistowski, 2008). Środowisko prawne jest również kontekstem w badaniach problemów społecznych i przestrzennych podejmowanych w ramach studiów miejskich, stanowiących centralny nurt badawczy geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej (Sagan, 2017; Lorens, 2021; Churski, 2022). Od lat prowadzone badania w ramach tematyki studiów miejskich wskazują, jak dalece obowiązujący system prawny wpływa na kształtowanie przestrzeni miejskiej.

Pogłębianie lub mitygacja miejskich problemów społecznych, głównie związanych z segregacją społeczną i polaryzacją przestrzenną, są silnie powiązane z istniejącymi regulacjami prawnymi. Problem społeczno-przestrzennej segregacji w miastach jest w zasadniczym stopniu pochodną polityki miejskiej posilkującej się istniejącymi regulacjami prawnymi dotyczącymi zasad użytkowania terenu i dopuszczanych form jego zagospodarowania (Sagan, 2020). W tym kontekście można dodać, że powiązanie prawa, polityki przestrzennej i społecznej jest wyraźnie obecne w formie regulacji rynku nieruchomości i praw własności. Szeroko pojęta gospodarka przestrzenna nie powinna ignorować tego typu konfliktów pojawiających się na skutek działań wąsko pojmowanego wymiaru prawnego. Powinna w szerszym niż dotąd zakresie wskazywać sposoby ich łagodzenia i przewidywania. Problemem jest jednak to, na ile może być to wykorzystane w praktyce, gdyż nawet najlepsze argumenty naukowe nie mają wiążącej mocy prawnej.

Zróżnicowanych sfer tematycznych może dotyczyć weryfikacja „stopnia zakorzenienia regulacji prawnych”, chociażby z perspektywy wdrażania kryteriów obejmujących ochronę ładu przestrzennego. Jeszcze szerszy będzie zakres możliwych ujęć ilustrujących wpływ prawa na rozwój. Wskazane ujęcia w pełni przekładają się zarówno na: badania funkcjonowania systemu gospodarki przestrzennej, ocenę efektów planowania przestrzennego, badania *Territorial Impact Assessment* czy też badania delimitacyjne.

Osobnego podkreślenia wymaga wymiar związany z ochroną środowiska i krajobrazu, który jest dość często obecny w analizach geograficznych (Kistowski, 2004, 2008; Solon et al., 2015). W Polsce istnieją różnorodne prawne formy ochrony przyrody. Te najbardziej skuteczne, jak parki narodowe czy rezerваты przyrody, w większości ograniczają się do niezagospodarowanych terenów o wyjątkowych walorach środowiskowych. W przypadku terenów będących obszarem cennym przyrodniczo, ale jednocześnie zagospodarowanym i użytkowanym w dopuszczonym zakresie, stosowane są różne formy ochrony krajobrazowej. Charakter zapisów prawnych ochrony krajobrazowej umożliwia jednak daleko idącą ich eksploatację, na ogół podporządkowaną partykularnym interesom instytucjonalnym, co jest widoczne w praktyce gospodarowania na tych obszarach. Sytuacja ta jest kolejnym dowodem, że w warunkach konfliktu wynikającego z ochrony walorów krajobrazowych i presji inwestycyjnej, ochrona prawna cennych obszarów jest mało skuteczna.

Ochrona krajobrazu związana jest zarówno z ochroną potencjału przyrodniczego i różnorodności biologicznej, jak i ochroną obiektów kultury materialnej i folkloru, a także kreowaniem warunków życia człowieka zgodnym z ideą dobrostanu (Degórski i Degórski, 2019). Składa się na to ochrona prawna klimatu, gleb i jakości wód, ładu przestrzennego oraz wdrażania opartych na regulacjach prawnych założeń ekonomii cyrkulacyjnej, pozwalającej na mniejsze zużycie surowców (głównie nieodnawialnych), zmniejszanie emisji gazów cieplarnianych i oszczędzanie zasobów wodnych. Można również dążyć do wpro-

wadzenia podstaw prawnych w aspekcie wykorzystania potencjału środowiska w procesach regulujących jego jakość, alimentację żywieniową człowieka i zaspakajanie jego potrzeb kulturowych, jak np. świadczenia ekosystemów (Degórski et al., 2014; Degórski, 2017; Degórski et al., 2022).

Podsumowanie

Niniejszy artykuł przedstawia kluczowe zdaniem autorów płaszczyzny przedmiotowo-problemowe w geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej, związane z prawem. Propozycje te mogą i powinny być rozwijane w dalszych publikacjach. Z jednej strony dotyczy to szerszego kontekstu relacji między prawem i geografją, w tym postrzegania zagadnień geograficznych z perspektywy prawnej. Z drugiej strony należy wskazać potrzebę rozwijania zasygnalizowanych kierunków badań i wątków tematycznych. Nawet bowiem w sytuacji, gdy w określonej sferze tematycznej (ważnej z perspektywy geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej) już teraz zauważa się wymiar prawny, to nierzadko występuje potrzeba jego pogłębienia. Uwzględnienie wymiaru prawnego w danej sferze tematycznej nie oznacza bowiem tylko analizy konkretnej regulacji, ale szerszą refleksję obejmującą zarówno uwarunkowania związane ze stanowieniem prawa na różnych szczeblach, jak też stosowaniem tego prawa, w tym zróżnicowaniem jego wykładni, wreszcie jego niestosowaniem lub przekraczaniem.

W wyróżnionych w artykule grupach tematycznych wymiar prawny wymaga dość odmiennego ujęcia, dostosowanego do konkretnej specyfiki przedmiotowo-problemowej. Zobrazowano to w tabelach 1 i 2, a zawarte w nich zróżnicowanie gałęziowe prawa, możliwe jest do powiązania z poszczególnymi zagadnieniami geografii społeczno-ekonomicznej. Możliwe jest tu zwłaszcza powiązanie prawa administracyjnego. Nie przekreślając roli innych gałęzi prawa, trzeba stwierdzić, że wymiar prawny związany z prawem administracyjnym, powinien być analizowany w ramach geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarce przestrzennej w szczególnym zakresie. Co istotne, wewnętrzna struktura gałęziowa prawa administracyjnego wydaje się być w dużym stopniu zbieżna z „branżowym” podziałem geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej, co oczywiście nie wykluczałoby w przyszłości bardziej kompleksowych czy nawet holistycznych ujęć.

W sumie przedstawiane zagadnienia prowadzą do wniosku, że związki geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej z naukami prawnymi są silne, ale nie znajduje to w polskich badaniach adekwatnego odzwierciedlenia i postępu teoretyczno-metodologicznego. Na postawione we wstępie pytanie o aksjologiczną argumentację wykorzystania wiedzy geograficznej trzeba odpowiedzieć twierdząco, a silniejsze powiązanie z dorobkiem prawa może się temu przysłużyć.

Artykuł stanowi zatem także zaproszenie do dalszej refleksji i dyskusji. W tym celu określono kluczowe, zdaniem autorów, podstawy koncepcyjne i teoretyczno-metodologiczne, pozwalające ukierunkować taką dyskusję. Zarówno ujęcie instytucjonalne, jak też ujęcie związane z „branżową” geografją prawa (geografją prawną), jak wykazano powyżej, może znaleźć adekwatne do potrzeb odzwierciedlenie w przedstawionych polach i problemach badawczych. Dalszym kierunkiem prac powinno być bardziej szczegółowe odniesienie wskazanych ram teoretycznych do wyodrębnionych zagadnień, a także przełożenie ich na propozycje konkretnych badań.

Piśmiennictwo

- Amin, A. (2001). Moving on: Institutionalism in economic geography. *Environment and Planning A*, 33(7), 1237-1241. <https://doi.org/10.1068/a34108>
- Amin, A. (1999). An Institutional Perspective on Regional Economic Development. *International Journal of Urban & Regional Research*, 23(2), 365-378. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.00201>
- Amin, A., & Thrift, N. (1995). Globalization, institutional thickness and local prospects. W: P. Healey i in. (red.) *Managing Cities: The New Urban Context* (s. 91-108). Chichester: John Wiley.
- Arrow, K.J. (1969). The organization of economic activity: issues pertinent to the choice of market versus non-market allocation. W: *The Analysis and Evaluation of Public Expenditures: The PPB System* (s. 47-64). Washington: U.S. Government Printing Office.
- Aydalot, P. (1976). *Dynamique spatiale et développement inégal*. Paris: Economica Paris.
- Aydalot, P. (1986). *Innovative milieus in Europe*. Paris: GREMI.
- Batóg, J., Foryś, I., Gaca, R., Głuszak, M., & Konowalczyk, J. (2019). Investigating the impact of airport noise and land use restrictions on house prices: Evidence from selected regional airports in Poland. *Sustainability*, 11(2), 412. <https://doi.org/10.3390/su11020412>
- Blomley, N.K., & Bakan, J.C. (1992). Spacing Out: Towards a Critical Geography of Law. *Osgoode Hall Law Journal*, 30(3), 661-690. <https://doi.org/10.60082/2817-5069.1720>
- Buitelaar, E., & Sorel, N. (2010). Between the rule of law and the quest for control: Legal certainty in the Dutch planning system. *Land Use Policy*, 27(3), 983-989. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2010.01.002>
- Capello, R., Camagni, R.P., Chizzolini, B., & Fratesi, U. (2008). *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe: European competitiveness and global strategies*. Berlin: Springer Science & Business Media.
- Cappellin, R. (2002). *The European Enlargement and the Guidelines of a New European Regional Policy*. Hannover: ARL-Akademie für Raumentwicklung in der Leibniz-Gemeinschaft.
- Chmielewski, T.J., Myga-Piątek, U., & Solon, J. (2015). Typologia aktualnych krajobrazów Polski. *Przegląd Geograficzny*, 87(3), 377-408. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2015.3.0>
- Chmielewski, T.J., Śleszyński, P., Chmielewski, S., & Kułak, A. (2018). *Ekologiczne i fizjonomiczne koszty bezładu przestrzennego*. Prace Geograficzne, 264. Warszawa: IGIPZ PAN.
- Chodkowska-Miszczuk, J. (2019). *Przedsiębiorstwa biogazowe w rozwoju lokalnym w świetle koncepcji zakorzenienia*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Chojnicki, Z. (1988). Koncepcja terytorialnego systemu społecznego. *Przegląd Geograficzny*, 60(4), 491-510.
- Chojnicki, Z. (1993). The region in a perspective of change. *Regional and Local Studies*, 10, 67-74.
- Chojnicki, Z. (2004). Problematyka metodologiczna studiów regionalnych. *Studia Regionalne i Lokalne*, 18(4), 5-11.
- Churski, P. (red). (2014). *The social and economic growth vs. the emergence of economic growth and stagnation areas*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Churski, P., Konecka-Szydłowska, B., Perdał, R., & Herodowicz, T. (2020). *Teoretyczny i praktyczny wymiar polityki rozwoju zorientowanej terytorialnie*. Studia. Cykl Monografii, 9/21. Warszawa: KPZK PAN.
- Churski, P., Adamiak, Cz., Szyda, B., Dubownik, B., Pietrzykowski, M., & Śleszyński, P. (2023). Nowa delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce i jej zastosowanie w praktyce zintegrowanego podejścia terytorialnego (place based approach). *Przegląd Geograficzny*, 95(1), 29-55. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2023.1.2>

- Churski, P. (2022). Miasto a sprawiedliwość społeczna w ujęciu terytorialnym. W: M. Nowak (red.) *Prawo do miasta a wyzwania polityki miejskiej* (s. 129-177). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Danecka, D., Radecki, W. (2021). *Ochrona gruntów rolnych i leśnych. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Business.
- Degórska, B. (2021). Wpływ prawa i polityki Unii Europejskiej na planowanie przestrzenne i zarządzanie terytorialne państw członkowskich w zakresie wybranych kwestii środowiskowych. *Przeegląd Geograficzny*, 93(4), 555-585. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2021.4.4>
- Degórska, B. & Degórski, M. (2019). Całościowe ujęcie krajobrazu, wybrane podejścia i problemy badawcze. *Przeegląd Geograficzny*, 91(3), 325-347. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2019.3.2>
- Degórski, M., Affek, A., Degórska, B., Kowalska, A., Wolski, J., Solon, J., & Regulska, E. (2022). *Identyfikacja znaczących interakcji (wspierających i osłabiających) między usługami ekosystemowymi oraz istotnych zestawów usług na przykładzie Warszawy. Raport*. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN. https://www.igipz.pan.pl/tl_files/igipz/ZGiK/projekty/ecoserv/Raport_5.pdf
- Degórski, M. (2017). Jakość życia a potencjał środowiska i świadczenia ekosystemów. W: W. Okrasa (red.), *Jakość życia i spójność przestrzenna – interakcje rozwoju i dobrostanu w kontekście lokalnym* (s. 207-222). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Degórski, M., Ostaszewska, K., Richling, A., & Solon, J. (2014). Współczesne kierunki badań krajobrazowych w kontekście wdrażania Europejskiej Konwencji Krajobrazowej. *Przeegląd Geograficzny*, 86(3), 295-316. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2014.3.1>
- Delaney, D. (2015). Legal geography I: Constitutivities, complexities, and contingencies. *Progress in Human Geography*, 39(1), 96-102. <https://doi.org/10.1177/0309132514527035>
- Domański, B. (1997). Geografia przedsiębiorstw – niedoceniany nurt badań w polskiej geografii ekonomicznej. W: B. Domański (red.), *Geografia-Człowiek-Gospodarka* (s. 101-112). Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ.
- Domański, R. (2000). *Zasady geografii społeczno-ekonomicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Domański, B. (2004). Local and regional embeddedness of foreign industrial investors in Poland. W: M. Paszkowski (red.), *Effectiveness, geographical space, quality of life* (s. 37-54). Prace Geograficzne, 114. Kraków: Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ.
- Domański, R. (2018). *Gospodarka przestrzenna. Koncepcje teoretyczne*. Poznań: Wydawnictwo UEP.
- Dudek, M., Eckhardt, P., & Wróbel, M. (2018). *Przestrzenny wymiar prawa*. Kraków: Wydawnictwo Nomos.
- Dziewoński, K. (1967). Teoria regionu ekonomicznego. *Przeegląd Geograficzny*, 39(1), 33-50.
- Eberhardt, P. (1970). *Rola wielkich miast w strukturze regionalnej powiązań przestrzennych w Polsce*. Biuletyn KPZK PAN, 58. Warszawa: KPZK PAN.
- Eberhardt, P. (2004). *Polska i jej granice. Z historii polskiej geografii politycznej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Farole, T., Rodríguez-Pose, A., & Storper, M. (2011). Human geography and the institutions that underlie economic growth. *Progress in Human Geography*, 35(1), 58-80. <https://doi.org/10.1177/0309132510372005>
- Głogowska, M., Szendera, W., & Chmielewski, W. (2013). Konflikty społeczne na obszarach Natura 2000 w Polsce. *Woda-Środowisko-Obszary Wiejskie*, 13(4), 31-41.
- Gorzelał, G. (2002). Polskie regiony w procesie integracji europejskiej. *Studia Regionalne i Lokalne*, 2-3, 55-73.

- Gorzelak, G., & Smętkowski, M. (2012). Warsaw as a metropolis-successes and missed opportunities. *Regional Science Policy & Practice*, 4(1), 25-45.
- Górczyńska, M., Śleszyński, P., & Niedzielski, M.A. (2019). Impact of property rights and ownership on the development of Warsaw's contemporary city centre. *European Planning Studies*, 27(1), 160-180. <https://doi.org/10.1080/09654313.2018.1531975>
- Grzeszczak, J. (1999). *Bieguny wzrostu a formy przestrzeni spolaryzowanej*. Prace Geograficzne, 173. Warszawa: IGIPZ PAN.
- Harvey, D. (1973). *Social Justice and the City*. London: Arnold.
- Hayter, R. (1997). *The dynamics of industrial location: The factory, the firm and the production system*. Chichester: John Wiley & Son Limited.
- Hodgson, G.M. (1998). The approach of institutional economics. *Journal of Economic Literature*, 36(1), 166-192.
- Izdebski, H. (2013). *Ideologia zagospodarowania przestrzeni*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Janc, K. (2017). *Geografia internetu*. Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, 41. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Janiszewski, M. (1959). *Regiony geograficzne Polski*, Warszawa: PZWS.
- Jewtuchowicz, A. (2005). *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kaczmarek, T. (2022a). Territorial division: Administrative reforms and a look to the future. W: *Three Decades of Polish Socio-Economic Transformations: Geographical Perspectives* (s. 103-122). Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-06108-0_5
- Kaczmarek, T. (2022b). Prawo do miasta – perspektywa metropolitalna. W: M. Nowak (red.), *Prawo do miasta a wyzwania polityki miejskiej* (s. 105-128). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kaczmarek, T., & Miłkowska, Ł. (2007). *Ustroje terytorialno-administracyjne obszarów metropolitalnych w Europie*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- KPZK PAN. (2020). *Stanowisko Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk w sprawie Strategicznego Studium Lokalizacyjnego CPK*, Warszawa. Pobrane z: https://kpzk.pan.pl/images/END_firmowy_stanowisko_SSL_CPK.pdf
- Kistowski, M. (2004). *Wybrane aspekty zarządzania ochroną przyrody w parkach krajobrazowych*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Kistowski, M. (2008). Problemy lokalizowania inwestycji na terenach cennych przyrodniczo. *Studia Biura Analiz Sejmowych*, 10, 139-163.
- Kistowski, M., Szczypińska, A., & Michałowska, K. (2009). Propozycja wskaźników skuteczności ochrony przyrody w świetle analizy dokumentów polityki ekologicznej. *Przegląd Przyrodniczy*, 20(3-4), 13-41.
- Komornicki, T. (2022). Transportowe prawo do miasta. W: M. Nowak (red.), *Prawo do miasta a wyzwania polityki miejskiej* (s. 202-219). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Komornicki, T., Śleszyński, P., Rosik, P., Pomianowski, W., Stepniak, M., & Siłka, P. (2010). *Dostępność przestrzenna jako przesłanka kształtowania polskiej polityki transportowej*. Biuletyn KPZK PAN, 241. Warszawa: KPZK PAN.
- Kowalewski, A., & Nowak, M. (2018). *Chaos przestrzenny i prawo. Uwarunkowania, procesy, skutki, rekomendacje*. Studia KPZK PAN, 182(1). Warszawa: KPZK PAN
- Kowalewski, A., Markowski, T., & Śleszyński, P. (2020). *Kryzys polskiej przestrzeni, źródła, skutki i kierunki działań naprawczych*. Warszawa: KPZK PAN.

- Krätke, S. (1999). A regulationist approach to regional studies. *Environment and Planning A*, 31(4), 683-704. <https://doi.org/10.1068/a310683>
- Krzysztofik, R., Kantor-Pietraga, I., & Spórna, T. (2020). Spatial and functional dimensions of the COVID-19 epidemic in Poland. *Eurasian Geography and Economics*, 61(4-5), 573-586. <http://doi.org/10.1080/15387216.2020.1783337>
- Kuć-Czajkowska, K. (2019). Współpraca w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych miast wojewódzkich w Polsce – perspektywa liderów lokalnych. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 47, 75-91. <http://doi.org/10.14746/rrpr.2019.47.06>
- Leszczycy, S. (1962). Geografia stosowana czy zastosowanie badań geograficznych dla celów praktycznych. *Przegląd Geograficzny*, 34(1), 3-23.
- Lisowska-Kierepka, A. (2020). Przestępczość jako zjawisko geograficzne? Przegląd badań nad zjawiskiem w świetle wybranych nauk. *Przegląd Geograficzny*, 92(2), 267-290. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2020.2.6>
- Lisowski, A. (2012). O miejscu geografii społeczno-ekonomicznej w geografii i systemie nauki. *Przegląd Geograficzny*, 84(2), 171-198.
- Lisowski, A. (2016). Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej. W: *Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.). Dyskusja międzypokoleniowa* (s. 49-67). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Liszewski, S. (red.). (2008). *Geografia urbanistyczna*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Lorens, P. (2021). Rozwój miast w czasach po pandemii – jakie czekają nas zmiany? W: M. Nowak (red.), *Polityka przestrzenna w czasie kryzysu* (s. 73-88). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Łoboda, J. (2004). Stan i perspektywy polskiej geografii w opinii geografów. *Przegląd Geograficzny*, 76(4), 389-413.
- Maik, W. (2008). Aktualne problemy rozwoju geografii w świetle jedności i tożsamości geografii. W: S. Liszewski, J. Łoboda, W. Maik (red.), *Stan i perspektywy rozwoju geografii w Polsce*. Komitet Nauk Geograficznych PAN (s. 9-24), Bydgoszcz: Wyższa Szkoła Gospodarki.
- Markowski, T. (2011). Funkcjonowanie gospodarki przestrzennej – założenia budowy modelu zintegrowanego planowania i zarządzania rozwojem. *Studia KPZK PAN*, 134, 26-34.
- Markowski, T. (2013). Teoria sprawiedliwości i interes publiczny jako podstawa budowania regulacyjnego systemu planowania przestrzennego: Konceptualizacja problemu. *Studia KPZK PAN*, 153, 12-23.
- Martin, R. (2000). Institutional Approaches in Economic Geography. W: E. Sheppard, T. Barnes (red.), *A Companion to Economic Geography* (s. 77-94). Oxford: Blackwell.
- Mikuła, Ł. (2019). *Zarządzanie rozwojem przestrzennym obszarów metropolitalnych w świetle koncepcji miękkich przestrzeni planowania*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Miszczuk, A. (2003). *Regionalizacja administracyjna III Rzeczypospolitej: Koncepcje teoretyczne a rzeczywistość*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Mordwa, S. (2016). The Geography of crime in Poland and its interrelationship with other fields of study. *Geographia Polonica*, 89(2), 187-202. <http://doi.org/10.7163/GPol.0053>
- Moźdżeń-Marcinkowski, M. (2016). Problematyka gałęziowości norm prawnych na przykładzie poszukiwania kryteriów wyodrębniania prawa administracyjnego. *Studia i Materiały*, 22(2), 224-236. <http://doi.org/10.7172/1733-9758.2016.22.18>

- Nadin, V., Fernández Maldonado, A.M., Zonneveld, W., Stead, D., Dąbrowski, M., Piskorek, K., Sarkar, A., Schmitt, P., Smas, L., Cotella, G., Seardo, B., Komornicki, T., Goch, K., Bednarek-Szczepańska, M., Degórska, B., Szejgiec-Kolenda, B., Śleszyński, P., Luer, C., Bohme, K., Nedovic-Budic, Z., Vaghese, J., Colic, N., Knaap, G., Csak, L., Farago, L., Mezei, C., Palne, Kovacs, I., & Pamer, Z. (2018). *COMPASS-Comparative Analysis of Territorial Governance and Spatial Planning Systems in Europe: Applied Research 2016-2018. Final Report*. Luxembourg: ESPON.
- Newman, P., & Thornley, A. (1996). *Urban planning in Europe: International competition, national systems, and planning projects*. London: Psychology Press.
- Nieciukowski, K., Kistowski, M. (2008). *Uwarunkowania i perspektywy rozwoju energetyki wiatrowej na przykładzie strefy pobrzeży i wód przybrzeżnych województwa pomorskiego*. Gdańsk: Fundacja Rozwoju Uniwersytetu Gdańskiego.
- North, D. (1990). *Institution, Institutional Change and Economic Performance*. New York: Cambridge University Press.
- Nowak, M., Markowski, T., Bąkowski, T., Lorens, P., Blaszcze, M., Zachariasz, I., Szlachetko, J., Giedych, R., Tomczak, A., Brudnicki, J., Fogel, A., Dziedzic-Bukowska, J., Oryl, M., Nałęcz, A., Ciesielski, M., Śleszyński, P., Kowalewski, A., Szulczewska, B., Drzazga, & D., Tokarzewska-Żarna, Z. (2022). *Perspektywa prawna i urbanistyczna w planowaniu przestrzennym. Wybrane zagadnienia*. Studia. Cykl Monografii, 13/205. Warszawa: KPZK PAN.
- Nowak, M., Mitrea, A., Lukstina, G., Petrisor, A., Filepne Kovacs, K., Simeonova, V., Yanchev, P., Jurgenson, E., Podra, K., Rezac, V., Mikalauskaite, K., Praneviciene, B., Ladzianska, Z., & Baloga, M. (2023). *Spatial Planning Systems in Central and Eastern European Countries. Review and Comparison Selected Issuer*. Cham: Springer.
- Nowak, M. (red.). (2021). *Rola prawa w systemie gospodarki przestrzennej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Nowak, M. (red.). (2021). *Polityka przestrzenna w czasie kryzysu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Nowak, M. (2019). Funkcje narzędzi wykorzystywanych w polityce przestrzennej. *Studia z Polityki Publicznej*, 23(3), 79-91. <https://doi.org/10.33119/KSzPP.2019.3.4>
- Noworól, A. (2022). *Hybrydyzacja zarządzania rozwojem terytorialnym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Ostrom, E. (1986). An agenda for the study of institutions. *Public Choice*, 48(1), 3-25.
- Parysek, J.J. (2007). *Wprowadzenie do gospodarki przestrzennej. Wybrane aspekty praktyczne*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Philippopoulos-Mihalopoulos, A. (2011). Law's spatial turn: Geography, justice and a certain fear of space. *Law, Culture and the Humanities*, 7(2), 187-202. <https://doi.org/10.1177/1743872109355578>
- Piasecka, J. (2014). Problemy erozji gleb w prawie unijnym i polskim. *Przegląd Geograficzny*, 86(3), 393-403. <http://doi.org/10.7163/PrzG.2014.3.6>
- Raustiala, K. (2004). The geography of justice. *Fordham Law Review*, 73, 2501.
- Reimer, M., Getimis, P., & Blotvogel, H.H. (2014). *Spatial planning systems and practices in Europe: A comparative perspective on continuity and changes*. London-New York: Routledge.
- Rodríguez-Pose, A. (2013). Do institutions matter for regional development? *Regional Studies*, 47(7), 1034-1047. <https://doi.org/10.1080/00343404.2012.748978>
- Rodríguez-Pose, A., & Garcilazo, E. (2015). Quality of government and the returns of investment: Examining the impact of cohesion expenditure in European regions. *Regional Studies*, 49(8), 1274-1290. <https://doi.org/10.1080/00343404.2015.1007933>

- Rosik, P., Komornicki, T., Duma, P., & Goliszek, S. (2022). The effect of border closure on road potential accessibility in the regions of the EU-27. The case of the COVID-19 pandemic. *Transport Policy*, 126, 188-198. <https://doi.org/10.1016/j.tranpol.2022.07.008>
- Rykiel, Z. (1986). Ograniczenia meldunkowe jako bariery przestrzenne. *Przegląd Geograficzny*, 58(3), 395-409.
- Sagan, I. (2020). Kryzys przestrzeni czy jej renesans w badaniach geografii społeczno-ekonomicznej? *Prace i Studia Geograficzne*, 65(2), 71-79.
- Sagan, I. (2017). *Miasto: Nowa kwestia i nowa polityka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Savini, F., & Aalbers, M.B. (2016). The de-contextualisation of land use planning through financialisation: Urban redevelopment in Milan. *European Urban and Regional Studies*, 23(4), 878-894. <https://doi.org/10.1177/0969776415585887>
- Schmidt, J.J. (2019). The moral geography of the Earth system. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 44(4), 721-734. <https://doi.org/10.1111/tran.12308>
- Scott, A.J. (2001). *Institutions and Organizations*. Sage, Thousand Oaks.
- Solon, J., Chmielewski, T., Myga-Piątek, U., & Kistowski, M. (2015). Identyfikacja i ocena krajobrazów Polski – etapy i metody postępowania w toku audytu krajobrazowego w województwach. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, 40, 55-59.
- Stachowiak, K. (2007). *Instytucjonalne uwarunkowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Polsce*. Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Stasiak, A. (red.). (1997). *Konflikty wokół przebiegu autostrad w Polsce. Przypadek aglomeracji warszawskiej*. Biuletyn KPZK PAN, 179. Warszawa: KPZK PAN.
- Strykiewicz, T., (1999). *Adaptacja przestrzenna przemysłu w warunkach transformacji*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Strykiewicz, T. (2001). Orientacje teoretyczno-metodologiczne w geografii przemysłu a transformacja gospodarki. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 3, 13-27.
- Strykiewicz, T. (2007). Orientacja instytucjonalna w geografii ekonomicznej i jej znaczenie w analizie procesów transformacji struktur przestrzennych. W: J. Lach, M. Borowiec, T. Rachwał (red.), *Procesy transformacji społeczno-ekonomicznych i przyrodniczych struktur przestrzennych* (s. 107-118). Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie.
- Strykiewicz, T. (2016). Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.). W: *Stan, perspektywy i strategia rozwoju geografii społeczno-ekonomicznej w najbliższych latach (do 2030 r.)*. Dyskusja międzypokoleniowa (s. 69-80). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Swianiewicz, P. (2021). Territorial restructuring: Amalgamations, secessions and the financial crisis. W: M. Callanan, J. Loughlin (red.), *A Research Agenda for Regional and Local Government* (s. 35-48). Edward Elgar Publishing.
- Śleszyński, P. (2013). Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw. *Przegląd Geograficzny*, 85(2), 173-197. <http://doi.org/10.7163/PrzG.2013.2.2>
- Śleszyński, P. (2016). *Lokalne planowanie przestrzenne w gminach wyludniających się*. Biuletyn KPZK PAN, 263. Warszawa: KPZK PAN.
- Śleszyński, P. (2017). Wyznaczenie i typologia miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. *Przegląd Geograficzny*, 89(4), 565-593. <https://doi.org/10.7163/PrzG.2017.4.3>
- Śleszyński, P. (2019). Propozycja podatku lokalizacyjnego od detalicznej działalności handlowej jako sposobu racjonalnego kształtowania sieci usług. *Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego*, 33(1), 106-116. <http://doi.org/10.24917/20801653.331.8>

- Śleszyński, P., Herbst, M., Komornicki, T., Wiśniewski, R., Bański, J., Biedka, W., Celińska-Janowicz, D., Degórski, M., Goch, K., Goliszek, S., Grabowska, M., Mazur, M., Olechnicka, A., Otmianowski, M., Piotrowski, F., Płoszaj, A., Rok, J., Smętkowski, M., Stępień, M., Śliwowski, P., Więckowski, M., & Wojnar, K. (2020). *Studia nad obszarami problemowymi w Polsce*, Studia. Cykl Monografii, 7/199. Warszawa: KPZK PAN.
- Śleszyński, P., Khavarian-Garmsir, A.R., Nowak, M., Legutko-Kobus, P., Abadi, M.H.H., & Nasiri, N.A. (2023). COVID-19 Spatial Policy: A Comparative Review of Urban Policies in the European Union and the Middle East. *Sustainability*, 15(3), 2286. <https://doi.org/10.3390/su15032286>
- Taylor, A.J. (1998). Explaining government productivity. *American Politics Quarterly*, 26(4), 439-458. <https://doi.org/10.1177/1532673X9802600403>
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2022 r., III CZP 80/22, Legalis.
- Walmsley, D.J., Lewis, G. (1997). *Geografia człowieka: Podejścia behawioralne*. Warszawa: PWN.
- Williamson, O.E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: The Free Press.
- Wites, T. (2019). *Patologia społeczna. Perspektywa geograficzna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Wójcik, M., & Suliborski, A., (2014). Geografia społeczna w Polsce – geneza, koncepcje i zróżnicowanie problemowe, ze szczególnym uwzględnieniem studiów geograficzno-miejskich w ośrodku łódzkim. W: A. Suliborski, M. Wójcik (red.), *Dysproporcje społeczne i gospodarcze w przestrzeni Łodzi. Czynniki, mechanizmy, skutki* (s. 17-48). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. <https://doi.org/10.18778/7969-240-8.02>
- Wright, M.W. (2010). Geography and gender: Feminism and a feeling of justice. *Progress in Human Geography*, 34(6), 818-827. <https://doi.org/10.1177/0309132510362931>
- Zachariasz, I. (2015). Funkcje planu miejscowego. *Biuletyn KPZK PAN*, 257-258, 28-45.
- Znamierowski, C. (1947). *Prolegomena do nauki o państwie*. Poznań: Wydawnictwo Gustawski Zdzisław.

Summary

The aim of this article is to identify possible problem-subject interfaces that encapsulate the legal perspective in the discipline of socio-economic geography and spatial management. With a view to the article's objective being achieved, an indication of the general relations pertaining between the geographical sciences and the legal sciences is given, prior to an identification and presentation of key theoretical currents making it easier to clarify the role of the legal dimension in socio-economic geography and the spatial economy. A particular emphasis is here placed on the institutional approach and legal geography. There is then an identification of the most relevant topics in which there is a relationship between the legal dimension and socio-economic geography and the spatial economy. In practice, the two groups of issues identified were those in which the legal dimension is already recognised (albeit with the direction needing to be developed), or else those in which the legal dimension either goes unrecognised, or is only recognised marginally. Within each group, key issues are pointed out, and the most thematically relevant areas of law assigned to them. An attempt has also been made to identify key directions for future research and scholarly discussion. The article also serves as an invitation to further reflection and discussion. As shown above, both the institutional framing and that relating

to the 'branch' that is the geography of law (legal geography) may be reflected adequately in foreseeable research fields, as well as problems to be identified and clarified.

Even though the role of other branches of law is not neglected, it is necessary to state that the legal dimension relating to administrative law should be specially analysed within the framework of socio-economic geography and the spatial economy. Significantly, the internal branch structure of administrative law seems to coincide to a large extent with the 'branch' division of socio-economic geography and the spatial economy, even if this would of course not preclude more comprehensive or even holistic approaches in the future. The issues as presented lead us to a conclusion that the links between socio-economic geography and the spatial economy and the legal sciences are strong, even if this does not gain adequate reflection in research, or in theoretical and methodological progress. The article thus also serves as an invitation to further reflection and discussion. To that end, key conceptual and theoretical-methodological foundations are identified by the author, with a view to the discussion in question being guided. As has been demonstrated, both the institutional approach and that relating to the 'sectoral' geography of law (legal geography) can gain adequate reflection in foreseeable research fields, along with problems to be identified and clarified. A further line of work should be to detail better the relationship between the indicated theoretical frameworks and the issues identified, with these also being translated into proposals for concrete research.

